

લેખક
અમરેશ્વર

પ્રકાશક
કાલિદાસ સલાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડ
વડોદરા

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૨૭૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગળ-દમયંતી

વિષય દ-૩

બાલસાહિત્યમાળા—૮

નળ-દમયન્તી

લેખક

ચન્દ્રશંકર મ. બાટ
ચરોતર એન્ડયુકેશન સોસાયટી
આણંદ

✽

પ્રકાશક

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ સિ.
વડોદરા

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૨૨૫૦

સંવત ૧૯૮૪

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૨૭૩
૬-૩૨
* * *

ક્રીંમત ૦-૩-૦

*

આજુબુંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં મોતીબાઈ મથુરભાઈ પટેલે
પ્રકાશકને માટે જાપ્યું. તા. ૧૦ : ૧૦ : '૨૮.

દાસીઓ દમયન્તીને શણગાર પહેરાવતી'તી.

(પૃષ્ઠ ૧૬)

નળ-દમયન્તી

“નીલો વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો, મૃગયાનો શણગાર;
અધોર વનમાં રાગે દીકું, માનસરોવર સાર.”

પ્રેમાનન્દ

નીલો પોશાક પહેયો છે, નીલું અમ્બર જોડાયું છે,
રાજા નળ શિકારે ચઢયા છે.

હાથમાં ધનુષખાણુ લીધાં છે, ઠેડે તલવાર લટકાવી
છે, પવનવેગી ઘોડે સ્વારી કરી છે: રાજા નળ શિકારે
ચઢયા છે.

અધોર વનમાં જોકલા રાજા ચાલ્યા જાય છે. હરણુ-
સસલાં ઠેકે છે, વાઘવરૂં ઢોડે છે; પણ રાજા નિશાન
કેમ નથી તાકતા? ખાણુ કેમ નથી મૂકતા? ત્યારે
નીકળ્યા છે શું કામ?

પણ રાજાના મનમાં તો જોક દમયન્તીનું નામ જ

વસી રહ્યું છે. નારદજીએ જણાવ્યું છે, રાજાને એ ગમ્યું છે.

“આહા ! નારદજી કહેતા’તા, ‘હમયન્તી ફૂટડી છે. એનાં રૂપગુણનો પાર નથી, એનો સુંદર ચેતલો જોઇ શેષનાગ પાતાળે પેઠા, એનું મુખ જોઇ ચન્દ્રમા ક્ષીણ થઇ ગયા, એનું નમણું નાક જોઇ મેર—પોપટ જંગલ-માં ઉડી ગયા, એનો કંઠ સાંભળી કોયલ કાળી પડી ગઇ !’ વાહરે !”

ચાલતાં ચાલતાં મધ્યજંગલ આવ્યું. ફર ફર માનસરોવર દેખાયું. રાજાએ ઇસારો કર્યો ને ઘોડો સરોવર તરફ ઉપડ્યો.

સુંદર સરોવર હતું, આસપાસ અઢારભાર વનસ્પતિ ખીલી રહી હતી : ચમ્પાકૂલ ખીલી રહ્યાં’તાં, મોગરાની સુવાસે આખું વન મધમધી રહ્યું હતું, ચન્દન ને કેળનાં ઝાડ શોભતાં હતાં.

રાજા ઘોડેથી હેઠે ઉતર્યા ને સરોવર પાળે, લીલા ઘાસ ઉપર, હળવેથી બેઠા. ધનુષગ્રાણ પાસે મૂક્યાં.

શીતળ પવનની મન્દમન્દ હોરેમાં રાજાને ઘડીક શાતા વળી. અચાનક એમણે હંસના મીઠા અવાજ સાંભળ્યા. સ્વચ્છ જળમાં એક તરફ સફેદ હંસો તરતા હતા, આનન્દકલ્લોલ કરતા હતા.

રાજા તો ઘડીક બધી વાત જાણી ગયા. “જાહાહા!
કેવા સુંદર હંસો! આમાંનો એકાદ હંસ પાંખો
હોય તો?”

રાજાને એકાદ હંસ પકડવાની મરજી થઈ.

નિર્દોષ હંસ ઉપર કાંઈ બાણ મૂકાય છે? તલવારેય
શા કામની? ધનુષબાણ ને તલવાર હેઠે મૂકી, અમ્બર
ઓઢી, રાજાએ હળવે હળવે હંસના ટોળા તરફ જવા
માંડ્યું. ક્યાંક હંસો ચેતી ન જાય!

મોટો એક હંસ હતો, સફેદ એની પાંખો હતી. સુંદર
એની ચાંચ હતી, હંસોનો એ રાજા હતો. થડને અઢેલી,
એક પગે ઉભો રહી, ઘડીક વિસામી લેતો હતો. રાજાને
થયું કે બસ પકડું તો એ એકને જ.

છાનામાના રાજા હંસ પાસે પહોંચ્યા. અંગ સંકોચી,
શ્વાસ રૂંધી, નળરાજા હેઠે બેઠા; હળવેથી હાથ લાંબો કર્યો,
ને ચડપ દબને હંસનો પગ પકડી લીધો.

હંસરાજા જાગી ઉઠ્યો, મનુષ્ય દેખી ત્રાસી ઉઠ્યો,
મરણપટ્ટીકે છળી ઉઠ્યો.

હંસે જાણ્યું, નહીં આ પાપી માણસ મને મારી
નાખશે. માફ બક્ષણ કરશે! લોગ મળ્યા!

હંસ ચાંચો ભરી ભરીને થાક્યો; પણ એમ કાંઈ નળરાજા મૂકી દે ?

“અરે ભલા માણસ ! અરે ભલા ભાઈ ! મને છોડી દે. મારે પગ મૂકી દે. અરેરે ! આ પેલી હજાર હંસણી આવી. બાપડી ટળવળે છે !” હંસે વિલાપ કરવા માંડ્યો.

રાજાને કયા આવી. એણે કહ્યું, “ભાઈ હંસ, તને હું મારું નહિ. હું કાંઈ પારખી નથી. મારે તો તને લઈ જઈને પાળવો છે. ખડીશ ના.”

હંસને જરાક હિંમત આવી. એણે કહ્યું, “ભલા માણસ, તો એક કામ કર, મને એકવાર છૂટો મૂક. પેલી ટળવળતી હંસણીઓને દિલાસો દઈ અબધડીએ પાછો આવું છું.”

નળરાજા ખડખડ હસી પડ્યા. “વાહ રે ઉસ્તાદ ! એકવાર છોડું તો તો થઈ જ રહું ને ? પછી નજરે ચ શાનો પડે ?”

હંસે કહ્યું, “આકાશપાતાળ એક થાય. તો ય હું કઢી વચન ન ચૂકું. હું બ્રહ્માનું વાહન કઢી બૂકું બોલું ?”

પણ નળરાજા કહે, “ભાઈ, હું નૈવધ્યપતિ નળ છું. તને સોનાને પિંજરે પાળીશ, મોતીનો ચારા ચરાવીશ; પણ હવે છૂટવાની વાત જવા દે.”

હંસ કરગર્યો, “અરે બહા નળરાજા ! મારી માતાને હું એકનો એક છું. એ બાપડી ગૂરી મરશે. ત્યાંય ઘસી મરી જશે ! એકવાર એની પાસે જઇ આવવા દે. અધઘડીમાં પાછો આવીશ. સૂરજદેવની સાથે વચન આપું છું.”

છેવટે નળરાજાને હયા આવી. એમણે કહ્યું, “ડીક, ત્યારે તું જાણે ને તારું વચન જાણે. પાળતો હોય તો વચન પાળજે, અધઘડીમાં પાછો વળજે. જા, છાડી મૂકું છું.”

ખરૂર ખટ. હંસ ઉડયો. બીજી પળે ઉંચે આકાશમાં.

નળરાજા ત્યાં જ બેસી રહ્યા : કહે, “જેઠં તો ખરો, હંસ વચન પાળે છે કે નહિ.”

અધઘડી વીતવા આવી ત્યાં તો ખરૂર કરતો હંસ પાછો આવી પહોંચ્યો. નળરાજા નવાઈ પામ્યા. “ધન્ય છે એકવચની હંસને.”

હંસને લઇ, ઘોડે બેસી, રાજા રાજધાનીમાં પાછા આવ્યા. સૌ હંસ જીએ ને રાજા રાજા થઇ જાય. જોડો ! કેવું સુંદર પંખી ! કેવો સરસ હંસ ! ”

રાજાએ સોનાડું પિંજર ઘડાવ્યું, હીરાજડીત વાટકી મૂકાવી, મહીં હંસને રાખ્યો.

પછી તો હંસ ને રાજા એક સાથે બેસેડોઠે, એક સાથે રમેજમે, સુખદુઃખની વાતો કરે.

એમ કરતાં એકવાર રાજાને એકાએક નારદજીની વાત યાદ આવી. હમયન્તી સાંભરી.

હંસ જોયા કરે છે. અરે! આ શું? એકાએક રાજા-જીનું હસવું ઉડી ગયું, મુખ ઉતરી ગયું, કેમ? હંસે જાણ્યું કે માનો ન માનો પણ નળરાજાના મનમાં કંઈક દુઃખ છે. મનમાં એ કહે, ‘ત્યારે હું મિત્ર શેનો? એનું દુઃખ ટાળું તો જ ખરે મિત્ર.’

હંસે નળરાજાને બધી વાત પૂછીને કહ્યું, “સાચું કહેજો. તમારું દુઃખ મારે ટાળવું છે.’

નળરાજાએ બધી વાત કરી. “વિહર્ભ નામે દેશ છે, બીમક ત્યાંનો રાજા છે, તેને ત્યાં હમયન્તી નામે કુંવરી છે, નારદજીએ એની વાત તો કરી છે, પણ.....”

નળરાજા અટકી ગયા. વાત ફેરવવા માંડી.

પણ હંસ બોલ્યો, “મિત્ર, ચિન્તા ન કરશો. મને રજા આપો. છ મહિને હમયન્તી મેળવી આપીશ.”

રાજાને હંસનો સાથ મૂકવાનું ગમતું તો નહોતું; પણ શું કરે? મનેકમને એમણે રજા આપી.

હંસ ઉડ્યો વિહર્ષ દેશ તરફ.

ભીમકરાજના મહેલ પાસે વિશાળ બાગ હતો. ઉડતો ઉડતો હંસ એ બાગમાં આવી પહોંચ્યો ને ચમ્પાના ઝાડ ઉપર બેઠો.

ધીરે ધીરે, મીઠે સૂરે, હંસે નળરાજનાં વખાણ કરવા માંડ્યાં.

બાગમાં સખીઓ સાથે હમયન્તી રમતી હતી. એણે મીઠો સૂર સાંભળ્યો, નળરાજનાં વખાણ સાંભળ્યાં. ઢોડીને એ ચમ્પા હેઠળ આવી. એને થયું, “આહાહા! કેવો સુંદર હંસ! હાવને એને પકડીને પાળું.”

કાછડો વાળીને હમયન્તી ઝાડે ચઢી.

હંસ પાસે જઈને હમયન્તીએ હાથ લાંબો કર્યો. પણ એમ કંઈ હંસ હાથ આવે? ઉડીને બીજી ડાળે બેઠો. હમયન્તી ત્યાં ગઈ, એટલે તે ત્રીજે ડાળે ઉડ્યો. ઘણી મહેનત કરી પણ હંસ હાથ આવ્યો નહિ. બિચારી થાકી ગઈ.

હંસ બોલ્યો, “એક નળ વિના દુનિયામાં મને પકડે એવું કોઈ નથી સરખયું.”

પણ હમયન્તીને તો હંસ પકડવો તો જ. એણે નવી યુક્તિ કરી. શરીર સંકોચી, માથે હમળતું પાન

મૂકી, હાથ ઉંચો કરી હથેળી ધરી, ને હથેળીમાં એક ભરખુ મૂક્યું. જાણે કમળમાં જમર બેઠો છે ! પછી ચતુર હમયન્તીએ પોતેજ ગણગણવા માંડ્યું. એની ખાત્રી હતી કે હવે હંસ છેતરાશે ને કમળ જાણી પાસે આવશે.

હંસ તો જધી શુક્રિત પારખી ગયો હતો; પણ એને તો બાઇબન્ધનું કામ કરવું હતું ને? એટલે જાણે કમળ ઉપર બેસે છે એમ, હળવે રહીને એ હથેળીમાં બેઠો, ને બેઠો એવોજ હમયન્તીએ એને પકડી લીધો.

“હાશ, આટલું આટલું ઢોડાવી મારી ત્યારે છેવટ છેતરાયો !”

હંસ કહે, “હું કાંઈ છેતરાયો નથી. ધારું તો ચાંચથી આ ઘડીએ તારા હાથ તોડી નાખું ને ઉડી જાઉં. ઉડવું હોય તો.”

હમયન્તીએ એને પંપાળ્યો, “ઝરે બાઇ હંસલા, આપણે તો હવે ગોઠીઆં થયાં. પણ હેં હંસ ! તું....”

હંસે કહ્યું “શું પૂછા છે ? પૂછાને.”

“હેં....તું વખાણતો’તો એ કોણ છે ? શું નામ છે ? નળ કે ?”

“ઝરે ! ત્રણ બ્રહ્માંડમાં એનો જોટો નથી. એના

તેજથી શરમાઇને તો સૂરજ મેરુ પૂંઠે સન્તાપ છે. એના રૂપને લીધે મહાદેવજીએ રાખ ચોળી છે ! એના જેવો કોઈ પુરુષ નથી. નૈષધ દેશનો એ રાજા છે.”

હમયન્તીને થયું કે “જસ, પરણવું તો એક નળરાજાને જ. ખીજા કોઈને નહિ.”

હમયન્તીએ હંસને બધી વાત કહી.

હંસે કહ્યું, “જેજે હં, બલ બલા દેવ આવે તો ય વચન ન ચૂકીશ.”

વચન આપી હમયન્તી મહેલમાં ગઈ.

હંસ નૈષધદેશ તરફ ઉડ્યો.

x

x

x

સવારનો પહોર છે. નળરાજા ને હંસ ભેટા છે, ત્યાં વિહર્ભરાજનો એક સેવક આવ્યો.

સેવકે નળરાજાને એક પત્રિકા આપી. કહ્યું, “રાજકુંવરી હમયન્તીએ આપી છે.”

હરખાતે હૈયે રાજાએ કંઠોત્રી વાંચી. હસીને હંસ સામે જોયું. “ધન્ય છે, તને.”

હંસે વાત કરી, “બાપ, દયો એક વાત કહું. પૂર્વજન્મની આપણી એ કથા છે.

“ગરીબ પ્રાદ્યુ હતો. એક વાર એ કાશી જવા નીકળ્યો. વાટમાં અઘોર જંગલમાં રાત પડી ગઈ. વાઘસિંહની ખડીકે પ્રાદ્યુ ધૂળ ઉઠ્યો, ત્યાં અચાનક એક બીલ આવી ચઢ્યો. પાસેની નાની ગુફામાં બીલે પ્રાદ્યુને સુવાડ્યો ને પોતે ચોકી કરતો બહાર બેઠો. હાથમાં તીરકામકું રાખ્યું. રાત્રે અચાનક વાઘ આવી ચઢ્યો. બીલ સામે થયો, પણ ઘવાયો ને મરી ગયો. સવારમાં બીલની સ્ત્રી એને શોધતી શોધતી ત્યાં આવી ચઢી ને ધણીને મૂએલો જોઈ, એના શબ સાથે એ સતી થઈ. પ્રાદ્યુને ય યથું કે મારે લીધેજ આ હત્યાઓ થઈ છે, હવે મારે ય જીવીને શું કરવું? એ ય પડ્યો ત્યાંમાં.”

બીજે જન્મે પ્રાદ્યુ હંસ બન્યો. બીલબીલડી માણસ બન્યાં.”

ઘડીક અટકી હંસ બેઠ્યો, “રાજાજી, હું જ આગલા જન્મનો પ્રાદ્યુ, બીલ તે તમે ને બીલડી તે હમચન્તી. તમને મેળવવાં તાં તે મેળવ્યાં હવે હું જાઉં છું.”

નળરાજાને ઘણું યે દુઃખ થયું; પણ શું કરે? મિત્રનો ઉપકાર કાંઈ એછો નહોતો. એને નારાજ કેમ કરાય? આંસુભરી આંખે નળે રજા આપી. ખૂબ ખૂબ લેટી, ઘણી ઘણી વાતો કરી, હંસ ઉડ્યો માનસરૌવર તરફ.

સેનાને રથે બેસી નળરાજા વિદલદેશ તરફ ચાલ્યા.

[૨]

“ નળ પહોંચ્યો વિહર્ભદેશ, ત્યાં મળીઆ મોટા નરેશ,
મોહોદેર શિબિરનાં ધામ, વસ્યાં રાજ એટલાં ગામ.”

વિહર્ભરાજે પુત્રી માટે સ્વયંવર આહ્વાન કર્યો હતો.
શેરેશના રાજાઓને નોતરાં મોકલ્યાંતાં.

સોનાને રથે બેસી, હીરાજડિત આભૂષણો પહેરી,
હાથીઘોડા ને લાવલશ્કર લઇને સૌ રાજાઓ વિહર્ભદેશ
માં આવી પહોંચ્યા.

વિહર્ભરાજ સૌને ઉતારા આપે છે. ઘટિત આદર-
માન આપેછે.

જેત જેતામાં અસંખ્ય રાજાઓ આવી પહોંચ્યા.
કેટલાય રથ, કેટલાય ઘોડા, કેટલાય હાથી ને કેટલુંય
લાવલશ્કર આવી પહોંચ્યું.

સૌના મુકામનો જનદોળસ્ત કરી વિહર્ભરાજ મહેલે
ગયા.

રાત પડી એટલે વિહર્ભરાજે પટો વજડાવ્યો, “કાલે
પ્રાતઃકાળમાં સ્વયંવર મંડપમાં પધારવા સૌને આમન્ત્રણ
છે.”

તે રાતે ઉઘ કેને આવે?

તેલ ફૂલેલ લગાવી, બપોરે વાર હજામત કરાવી, સારાં સારાં કપડાં પહેરી, રાજાઓ રાતથી જ તૈયાર થઇ ગયા. રહી રહીને દર્પણમાં જુઓ ને મોં મલકાવે, “હમયન્તી મને નહિ વરે તો બીજા કોને વરશે ?

કોઇને કુળનું અભિમાન હતું. કોઇને રૂપનું શુભાન હતું. કોઇને વાણીનું ને કોઇને ધનભંડારનું. એક નળનો તાંબુ શાન્ત લાગતો હતો. એ તો નિરાંતે થાક ખાતો’તો !

સ્વર્ગમાં વાત થઇ. નારદજી જઇને ઘેર ઘેર કહી આવ્યા. “કાલે હમયન્તીનો સ્વયંવર છે. સૌ વહેલા પધારજો.”

દેવોએ હમયન્તીનાં વખાણુ સાંભળ્યાં હતાં એટલે એમને થયું, ચાલોને આપણે ય સ્વયંવરમાં. પહેલા ઇન્દ્ર તૈયાર થયા. પછી તો અગ્નિ, વરુણ, ને યમરાજ પણ તૈયાર થયા.

વાટે જતાં ચારે દેવ ભેળા થઇ ગયા. પરજીવાની ઇચ્છા સૌ સૌએ મનમાં રાખી. કહે, “આપણે તો માનવીઓનો સ્વયંવર જોવો છે.”

છેવટે વાત પકડાઇ ગઇ ! સૌ હસી પડ્યા; પણ ચારેયના મનમાં ખૂંક હતી કે વખતે હમયન્તી આપણને નહિ વરે તો ! તો તો ફજેતી જ થાયને ?

ચારે જણે નળરાજાને પોતાના ફૂત તરીકે હમયન્તી પાસે મોકલવાનું ઠરાવ્યું. ધાયું કે નળ જોટલું કામ તો જરૂર કરશે.

કપાળે મોટાં ત્રિપુંડ તાણી, હાથમાં પાનાં પુસ્તક લઇ, બ્રાહ્મણ વેશે ચારેય દેવ નળ પાસે આવ્યા.

નળે બ્રાહ્મણને આદરમાન આપ્યું ને વિનયથી પૂછ્યું, “મહારાજ, કેમ પધાર્યા? કાંઈ ઇચ્છા હોય તો ખુશીથી માગો.”

બ્રાહ્મણ કહે, “વચન આપે તો માગીએ.”

રાજાએ વચન આપ્યું.

પણ ત્યાં તો ઝળઝળ ઝળાક! ચાર ધરડા બ્રાહ્મણ બહલાઈ ગયા ને ઇન્દ્ર, વરુણ, અગ્નિ ને યમરાજા દેખાયા !

નળરાજા પગે પડ્યા, “મહારાજ, આજ્ઞા આપો.”

દેવે બોલ્યા, “હે નળરાજા ! અમારા વતી હમયન્તી પાસે જ ને કાલે એ અમને વરે એમ કહી આવ. જોટલું કર.”

માથું નમાવી નળરાજાએ આજ્ઞા સ્વીકારી.

“પણ ભગવાન ! હું મનુષ્ય લોક, હમયન્તીના મહે-

હમાં કેવી રીતે જઈ શકું? પકડાઈ જ ભઉંને?”

ધન્દ્રે કહ્યું, “ચોગી વેશે ભવ. તમને ખીભું કોઈ નહિ દેખે.”

એક હાથમાં કમંડળ અને બીજા હાથમાં મોટો ચીપીઓ લઈ, અહાલેક કરતા, ચોગીવેશે નળરાજા હમયન્તીના અન્તઃપુર પાસે આવી પહોંચ્યા.

હાસીઓ હમયન્તીને શણગાર પહેરાવતી’તી. કોઈ વસ્ત્રો સમારતી’તી, કોઈ ઘરેણું પહેરાવતી’તી.

જોગી અંદર આવ્યા. હમયન્તી ગભરાઈને ઉભી થઈ. હાસીઓ ઉપર ગુસ્સે થઈ. દેવનાં વરદાને નળરાજાને એકલી હમયન્તી જોઈ શકતી’તી, બીજાં કોઈને એ દેખાય નહિ. સૌ કહે, “કુંવરીબા કેમ ગભરાવો છો?”

હમયન્તીએ વાત કરી, સૌએ ખારણા તરફ જોયું. છેવટે જોગીરૂપ નળનાં દર્શન થયાં. હમયન્તીએ જોગીને આદરમાન આપ્યું. એને મન કે આ કોણ હશે? આ જોગીનું રૂપ ખરાખર હંસ કહેતો’તો એવું જ છે. કોણ હશે એ?”

હમયન્તીએ પૂછ્યું, “મહારાજ, કેમ પધાર્યા છો? આજ્ઞા આપો.”

“દેવોનો હું દૂત છું, દેવો કાળે આવ્યો છું. ધન્દ્ર

ને વરુણ, અગ્નિ ને યમ એ ચારે દેવ આગ્યા છે. કહે છે, ‘હમયન્તી વરમાળ પહેરાવે તો પહેરવી છે. એને અમારે અમર કરવી છે.’”

હમયન્તી સાંભળી રહી. થોડી વારે બોલી “મહારાજ, શું કહું? એક નળ વિના મારે બીજા કોઈ સાથે વરવું નથી. મહારાજ, આપ હવે પધારો.”

“અરર! હમયન્તી! નળ તો એક પામર માનવી છે. કાલે ઉઠી મરી જશે! આ તો અમર લોકની વાત છે. અમર થઈશ ને મજા કરીશ!”

હમયન્તી કાંઈ બોલી નહિ.

કહે, “બાલ, ત્યારે દેવોને હું શું કહું? તારી ઇચ્છા શી છે?”

હમયન્તીએ કહ્યું, “મહારાજ, ચારે દેવોને મારા પ્રણામ કહેજો. કહેજો, ‘હમયન્તી તો એક નળને વરી ચૂકી છે.’”

રાત્રી આંખે ભેગી બોલ્યા, “ગાંધી છે! હાથ આવેલો કેળીઓ નથી ખાતી? દેવને નિરાશ કરવાથી શો લાભ પામીશ?”

“મહારાજ, લાભ ને હાનિ જે હોય તે નળ. નળ વિના હમયન્તી કોઈને વરમાળ નહિ આપે. આપ હવે પધારો.”

હમયન્તી જરાક ડેરે ખસી.

જેગીરાજ ઉભા થયા.

ધીમાં ડગલાં ભરતો જેગી આગળ ચાલ્યો. એ થોડેક ગયો ત્યાં હમયન્તી ધીમેથી બોલી, “મહારાજ, જેગીરૂં તમે કેાણુ છો? સાચું ન કહો તો દેવની આણુ.”

હવે શું કરવું? દેવની આણુ દેવાઈ એટલે સાચી વાત કહેવીજ પડે ને? નજે ગધી વાત કરી.

હમયન્તી હસી ઉઠી.

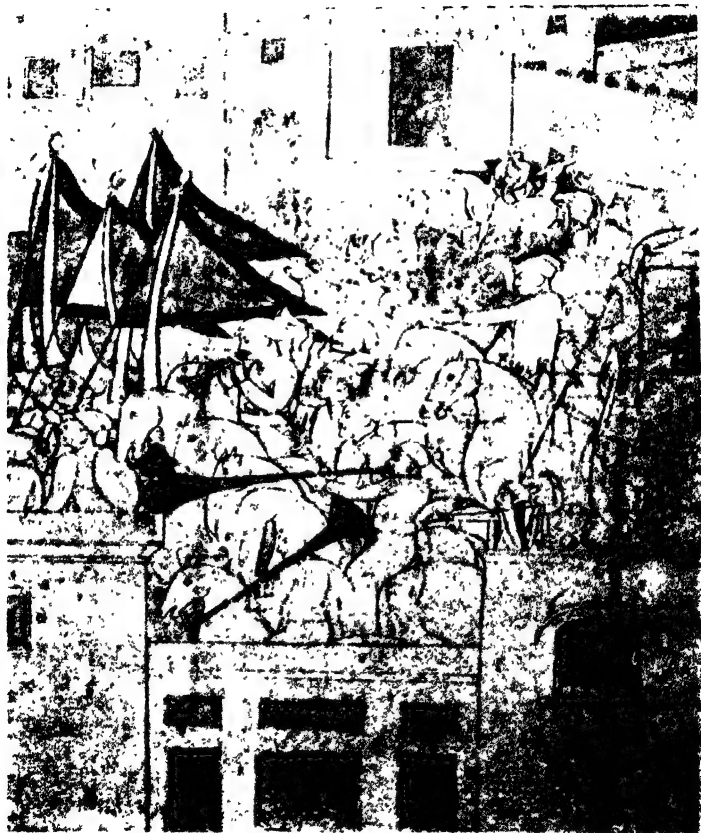
“મહારાજ, સ્વર્ગનાં સુખ નથી જોઈતાં, અમરેય નથી થવું. મારે તો તમારી સાથેજ વરવું છે.”

“ઠીક,” કહી નળ ચાલ્યો ગયો.

[૩]

પ્રાતઃકાળ થયો. સ્વયંવરની વેળા થઈ. સૌ રાજાઓ મંડપમાં પધાર્યા.

કેળના સ્થંભ રોખ્યા'તા. ચોપાસ મહાગળતા હાથી જૂલતા'તા, મિનાઠારીનો મંડપ હતો, ભાત ભાતનાં ચિત્રો ચીતર્યા'તાં, ભાત ભાતની વેલો કાઢી'તી. અળીલ ગુલાલ ઉડતાં'તાં, ધૂપસળીઓ સળગતી'તી, ધીમે મૃદંગ વાગતું'તું, મીઠાં ગીત ગવાતાં'તાં.

स्वयंवर भंडा तरङ्ग

स्वयंवर भंडोपमां दमयन्ती

સૌ રાજાઓ આવ્યા ને પોતપોતાને આસને બેઠા.
બીમકરાયે સૌનાં નામ લખાવી રાખેલાં.

એક ઘડી વીતી ગઈ. “હજી દમયન્તી કેમ નીકળતી
નથી? હજી કૌણ બાકી છે? ‘પેલું’ સિંહાસન હજી
ખાલી કેમ છે? ઉપર કોનું નામ છે?”

નૈવધ્યુરના મહારાજાશ્રી
નળરાજ

હં, કહે છે, બહુ રૂપાળો છે એ કે? હમણાં ખબર
પડશે.”

ત્યાં તો છાની છાની વાત ચાલી. “એ નળ આવ્યો!
એ નળ આવ્યો!” ઉંચા થઈ થઈને સૌ દ્વાર તરફ જોઈ
રહ્યા.

જરકશી બંમો પહેર્યો છે, માથે મુગટ ચોલે છે,
ખીમી ગતિએ રાજા નળ ચાલ્યો આવે છે.

નળરાજ સિંહાસને ઝિરાળ્યા.

હીરાજડિત પાલખીએ બેસી, કીંમતી વસ્ત્રાભૂષણ
પહેરી, દમયન્તી મંડપમાં આવી. કાથમાં વરસાળા
ચોખતી હતી.

એક એક રાજા સામે બેતી બચ ને આગળ આગળ

આલી બય. ચતુર હાસીઓ એના મનની વાત સમજી
બય.

કેઇ ડોક લાંબી કરે! કેઇ સિંહાસનેથી ઉંચા થાય!
કેઇ બન્દીજન પાસે શુભ ગવરાવે! કેઇ મૂછ મરડે ને
કેઇ ખોંખારા કરે!

પણ હમયન્તીને એકેય રાજા ગમે નહિ!

એમ કરતાં પાલખી બધે ફરી વળી. હમયન્તી બધાં
સિંહાસન બેઠાં વળી. એક નળરાજાજી આસન બાકી રહ્યું.

સૌ કહે, “અરે, છે શું? આને એકેય રાજા ગમે
છે કે નહિ? કે બધાની ફજેતી જ કરે છે?”

ત્યાં તો હમયન્તીએ સાન કરી ને હાસીઓએ નળ
રાજાના સિંહાસન તરફ પાલખી હીધી. સૌએ આશા
મૂકી હીધી. સૌને થયું, હવે તો એ નળને જ વરમાળા
પહેરાવશે!

પણ અરે! આ શું? હમયન્તી વરમાળા ધરીને ઉભી
કેમ રહી! નળરાજાનેય નહિ પહેરાવે કે શું?

સૌ રાજાઓ એકજ નળને એતા હતા, પણ હમ-
યન્તી શુંબવાતી’તી. એને તો પાંચ નળ જણાતા’તા! એક
સાચો નળ અને બીજા પેલા દેવ લોકો!

હમયન્તી કહે, “અરે, આ શું કોણ? એક નળની

વાત સાંભળી'તી, પણ આ તો પાંચ નળ છે ! હવે વરમાળા કેને પહેરાવું ?”

પેલા આરે બનાવટી નળ ઉભા થઇને ડોક ધરતા'તા ! બાપડી હમચન્તી શુંચવાતી'તી.

છેવટે હમચન્તી યાછી. જોને ગધકાલની પેલી વાત યાદ આવી : વખતે દેવોએ આ તક'ટ તો ન રચ્યું હોય ? બે હાથ જોડી, દીનભાવે હમચન્તી બોલી, “હે દેવાધિદેવ, હું તો પામર છું. મને શીદ પજવો છો ? દેવ હોય જો તો મારે ભીમકપિતાના જેવા છે ! પ્રભુ, દર્શન આપો.”

આરે દેવ પ્રસન્ન થયા. દેવરૂપે દર્શન દીધાં. હમચન્તીને આશિષ આપી, “તમારી જોડ જુગજુગ જીવો. બેટા, તારા હાથ પાવન થજો, હાથમાં અમૃત વસજો.”

પછી દેવે નળરાજાને ય આશીર્વાદ આપ્યા.

ધન્દ્રે કહી ન કરમાય જોવી કમળમાળ આપી ને અશ્વમન્ત્ર આપ્યો : ઘોડાને પવનવેગી કરવાનો !

અગ્નિજ્વેય બે વર આપ્યા. “જ્યાં રમરણ કરીશ ત્યાં હાજર થઇશ. મારાથી તું કહિ દબાઇશ નહિ.”

ધમ' કહે, “તું રાજ્ય કરે ત્યાં કહિ રોગ નહિ થાય, તારી વાત આલે ત્યાં કોઇનું મરણ નહિ થાય.”

વરુણે પશુ ઊં વરદાન આપ્યાં, એક તો સંભારતામાં
હાજર થવાનું ને બીજું અમૃતભર્યા હાથ થવાનું.

આશીર્વાદ હઇ દેવલોક અદર્ય થયા.

દમયન્તીએ હળવેથી નળરાબના કંઠમાં વરમાળ
આપી.

હુંદુભિના નાહ થયા, ટોલ શરણાઇ ગાળી ઉઠ્યાં,
મંડપમાં જ્યજ્ઞકાર થઇ રહ્યો.

નળ-દમયન્તીનાં લગ્ન થયાં.

વાજતેગાજતે સૌ વહાય થયાં.

[૪]

“જો નળે પરણવા દીધો નહિ,

આજથી લાગું પૂટે થઇ.”

ત્રિમાનન્દ

લીમક રાબાએ દમયન્તીને ઘણી ઘણી લોટો આપી:
હાથીધોડા આપ્યા, સોનામહોરેભર્યા સો રથ આપ્યા,
એક હબાર ફાસીએ આપી.

પછી નળ-દમયન્તીને વહાય કર્યા. હસ્તતાંરમતાં
સૌ નેપથ તરફ આજ્યાં.

પશુ ત્યાં વાટમાં જ વિકરાળ, કપટી કળિ સામે

મળ્યો. પાઠા ઉપર બેઠેલો, માથે સગદી મૂકેલી, ડોકમાં લોહાનાં ઘરેણાં પહેરેલાં ! રાક્ષસ ખસેને ?

જોણે વાત બાણી: હમચન્તી તો નળરાજને વરી. જોને મન તો જોમજ હતું કે “ બસ, હમચન્તી મને જ વરશે. બાઉં જોટલી જ વાર છે. ”

કળિજો નળ-હમચન્તીને દીઠાં, જોમનું સુખ દેખી જોના હેયામાં અદેખાઇ પ્રકટી. જોણે પણ લીધું કે “ બસ, આજથી નળરાજ મારો દુરુમન થયો. જોનું ખેડાનખેડાન કરી નાખું તોજ માફ નામ કળિ સાચું ! ”

નળ-હમચન્તી નૈવધપુર પહોંચી ગયાં. કળિ પૂંઠળ પડયો હતો; પણ નળરાજ તો ધર્મધ્યાન આવરતા'તા, પુણ્યદાન કરતા'તા; ત્યાં કળિનું શું ચાલે ?

જો દિવસરાત નૈવધપુરની આસપાસ ફર્યા કરે. પણ અન્દર જવાનો લાગ ન મળે !

જોમ કરતાં કેટલાંય વર્ષ વીતી ગયાં. હમચન્તીને જો બાળક થયાં: જોકે પુત્રને બીજી પુત્રી.

પણ જોકે દિવસ નળરાજની બૂલ થઇ ગઇ. પણ ધોતાં પાની ઠેરી રહી ગઇ. ને કળિને અન્દર ચેસ-વાનો માર્ગ મળ્યો !

રાજ થતો કળિ અન્દર ઘડીક બેઠો. પછી જોને

થયું કે ચાલને પુબ્કર પાસે બાઈને બે બાઈને વહાડું.

કળિ પુબ્કરને મળવા ચાલ્યો.

નળને એક પિતરાઈ બાઈ હતો. વનવગડામાં જઈને તપ તપતો હતો. ત્યાં કળિ આવ્યો.

પુબ્કરને રહેવાની શુદ્ધ પાસે આવીને પ્રાર્થનારૂપી કળિએ કલ્યાણ કરવા માંડ્યું. પુબ્કરે અવાજ સાંભળ્યો. બહાર આવીને એણે પૂછ્યું, “ઝરે મહારાજ ! આપને શું દુઃખ છે ? રડો છો કેમ ?”

પ્રાર્થનારૂપી, “ઝરે ! દુર્ભાગી પુબ્કર, હું તો તારે દુઃખે દુઃખી છું. તારું દુઃખ મને સાહે છે !”

“કેમ મહારાજ ?”

“બાઈ, તારા પિતા મારા પરમ મિત્ર હતા. એ તો ગયા; પણ આજે ઘણું દિવસે તારી પાસે આવ્યો. ઝરેરે ! પણ બાઈ ! તને આવું દુઃખ વેકતો બેઠો મારું તો કાળજી કપાઈ જાય છે. એકલવેટો નળ નેવધ દેશવું રાજ કરે છે, ખાય છે, પીએ છે ને મજા કરે છે ને તું અહીં ભૂખે મરે છે ! ઝરે દેવ !”

પહેલાં તો પુબ્કરને બાઈ ઉપર જરા ચે રીસ નહોતી પણ દુષ્ટ કળિનો સંગ થતાં એની ય મતિ ફરી ગઈ.

એને થયું કે “હું એકલો નળ રાજ થેનું લોગવે ?
મારોય ભાગ ખરોને ?”

પુષ્કર બ્રાહ્મણને નમસ્કાર કરી બોલ્યો, “ઝરે !
નળ શું કરતો’તો ? આજેજ હું નેપથ્યપુર જઈને
મારા ભાગનું રાજ લઉં.”

“પણ તું તો લોળો છે. ભાઈ, એ કપટી નળ
તને છેતરશે. તને કાંઈ નહિ આપે. હું કહું એમ
કરીશ તો કાંઈક મળશે ખરું.”

“શું મહારાજ ?”

“એ, હું પોઠીઓ બનું છું. નળ પાસે જઈને તું
કહેજે કે, ‘ભાઈ, આપણે જુગદું રમીએ. એક તરફ
મારો પોઠીઓ ને બીજી તરફ તારું રાજ’ એને જરા
હોશિયારી રાખજે.”

પુષ્કર તૈયાર થયો.

કળિ પોઠીઓ થયો.

પોઠીઓ લઈ પુષ્કર નળરાજ પાસે આગ્યો.
રાજાએ એને આદરમાન આપ્યું.

વાત કરતાં વાત કાઢી પુષ્કરે જુગદું રમવા જણાવ્યું.
નળરાજમાં એક વાર કળિ પેઠેલો એટલો એમણેય
હા પાડી !

હમયન્તી ઘણું ચ રહી, ઘણું ચ કરગરી; પણ નળ-
રાજાએ એનું કહેલું માન્યું નહિ.

બન્ને જણ રમવા બેઠા.

પુષ્કરે પેલો પોઠીઓ મૂક્યો; નળે આખું રાજ
મૂક્યું.

રમત થઈ થઈ ને પાસા ફેંકાયા.

નળરાજા રમવામાં એકા હતા; પણ અરે! આ શું?
આ વખતે પોળાર કેમ નથી પડતા? પાસા અવળાજ
પડે છે કેમ? કળિનું કારસ્થાન તો નહિ હોય?

ને પુષ્કરનું શું?

પાસો નાજો ત્યાં તરત એના પોળાર પડે! રમતે
રમતે એ છતે!

નળરાજાએ તો રાજપાટ ગુમાવ્યું. ઘરગામ ગુમાવ્યું,
હરહાગીના ગુમાવ્યા.

કળિ નળને કહે, “હવે શું મૂકો છો? હવે તો
તમારી પાસે એક હમયન્તી રહી છે. મૂકો મૂકવી હોય
તો એને.”

પણ નળરાજાએ માથું ધ્રુણવ્યું. પાસા ફેંકી એ
ઉભા થયા. “બસ, હવે નથી રમવું.”

પાપી પુષ્કરે હૂકમ કર્યો, “ઠીક છે. હવે તો રાજ-
પાટ મળ્યું છે. આ ઘડીએ જ અહીંથી બંને જણ
આદ્યાં બાવ. ખબરદાર, એક પણ થોડ્યાં છે તો.”

નળ-હમયન્તી પહેર્યે લુગડે ને બારે હૈથે મહેલ
બહાર નીસર્યાં. પુષ્કરે આખા નગરમાં પડો વજડાવ્યો.
“આજથી પુષ્કરરાજની આજ્ઞા ફરે છે. એમની આજ્ઞા
છે કે નળ-હમયન્તીને કોઇએ પાણીનું ટીપું સરખુંય
આપવું નહિ. ખબરદાર કોઇએ આપ્યું છે તો.”

પુરજનો ત્રાસી ગયાં.

બારણાં વાસી બેસી રહ્યાં!

એક ઋષિ સાથે નળરાજાએ બંને બાળકોને એમને
મોસાળ મોકલ્યાં. નળરાજાએ હમયન્તીને કહ્યું, “તુંય
સાથે જા.”

પણ પગે પડી હમયન્તીએ કહ્યું, “મહારાજ, હું
તો આપની સાથે જ આવીશ. અહોનિશ આપની સેવા
કરીશ.”

હમયન્તીને લઈ નળરાજા નગર બહાર નીકળ્યા.
પુષ્કરને બંને એમને કોઇએ પાણી સરખુંય પાપું નહિ!

સાત દિવસ વીતી ગયા. આખા રાજમાં પુષ્કરની
આજ્ઞા ફરી વળી’તી, એટલે કોઇએ એમને અન્નપાણીય
ન આપ્યું!

છેવટે બંને જણ જંગલમાં નીકળી ગયાં. કહે, “જે થાય એ ખરું.”

x

x

x

અચોર જંગલમાં નળ-હમયન્તી ચાલ્યાં બંધ છે. પાછળ કળિ પડ્યો છે !

હમયન્તીની ઠોમળ કાયા ઠમ્પે છે, ભૂખે હાથપગ ઢીલા પડ્યા છે, મુખ ઉતરી ગયું છે, તોય એ નળની પાછળ પાછળ ચાલી બંધ છે.

એમ કરતાં વન મધ્યે એક સરોવર આવ્યું. જેઠ જણે સરોવરમાં ઉતરી ખૂબ પાણી પીધું. પણ રાત્રિવસના ઉપવાસ હતા ! વનકળ કાંઈ મળતાં નહોતાં ! એકલા પાણીથી કાંઈ ભૂખ ભાગે ?

એટલામાં નળરાજને થયું, ચાલને થોડાંક માછલાં પકડું. થોડું થણું જે ખાવા મળ્યું તે. કળિએ જ સૂઝાડયું !

નળરાજએ સરોવરમાં જઈને આમતેમ માછલાં ખોળવા માંડ્યાં. પણ કળિના પ્રભાવે એકે માછલું મળે નહિ. છેવટે મહામુસ્કેલીએ ત્રણેક માછલાં હાથ આવ્યાં.

માછલાં લઈને રાજા હમયન્તી પાસે આવ્યા ને એ એને સેકવા માટે આપ્યાં. પોતે બીજાં માછલાં શોધવા ગયો.

બાપડાં બૂખને હુઃખે પાપ કરવાય તૈયાર થયાં !

દેવતા સળગાવી દમયન્તીએ માછલાં સેક્યાં તે। ખરાં; પણ સેકેલાં માછલાંને એ જ્યાં અડકી ત્યાં તે। ત્રણેય માછલાં જીવતાં થઇ ગયાં અને ટપ ટપ કરતાં પાણીમાં જઇ પડ્યાં !

વધારે માછલાં ન મળ્યાં એટલે નળરાજ પાછા આવ્યા ને પેલાં માછલાં માગ્યાં.

બિચારી દમયન્તી શું આપે ? બોલેય શું ? દમ-યન્તીની આંખમાંથી ગર ગર આંસુ ગરવા લાગ્યાં. રડતાં રડતાં એણે બધી વાત કરી. પણ રાજાએ એની વાત માની નહિ. એ કહે, “પાપિણી, તેં એકલીએજ તારું પેટ ભર્યું” છે. ને ઉલટું જુડું બોલે છે !”

દમયન્તીએ રડતાં રડતાં બહુએ ના કહી, પણ માને કેાણ ?

“ઠીક, ચાલ આગળ.” કરી નળરાજ આગળ ચાલ્યા. દમયન્તી પૂંઠળ ચાલી.

ઘોડેક ઉટે એક મોટો હંસ બેઠેલો જણાયો. સાચો હંસ નહિ, કળિએ બનાવેલો માયાવી હંસ ! નળે તે। એને ખરેખરો હંસ માની લીધો. હળવે હળવે જઇને પોતાનું એકનું એક વસ્ત્ર એના ઉપર નાખ્યું. એને મન કે હંસ પકડાશે એટલે ઠીક થશે. પણ ત્યાં તે।

ફડ ફડ કરતો માયાવી હંસ ઉડ્યો ઉંચે આકાશમાં.
સાથે નળરાજનું એકનું એક વસ્ત્ર પણ લેતો ગયો !

અદોરવનમાં જ્યાં એક વસ્ત્ર પણ મળે નહિ, જ્યાં
એક પૈસોય મળે નહિ, ત્યાં શું કરવું ? નવું
વસ્ત્ર ક્યાંથી લાવવું ? પહેરવું શું ?

છેવટે દમયન્તીએ પોતાનો વસ્ત્રનો અડધો ભાગ
નળરાજને પહેરાવ્યો.

ને બન્ને જણ એક લુગડાભેર આગળ ચાલ્યાં !
જેને ઘેર નાણાંનો તોટો નહોતો, વસ્ત્રાભૂષણનો સુમાર
નહોતો, તેની વસમી વેળા આવી ! શું કરે ?

ખિચારાં બન્ને જણ આગળ આગળ ચાલ્યાં જાય
છે. પાપી કળિ પૂઠે જ ચાલે છે. વાડીઓ ઉજળડ કરે
છે, વનફળ સૂકવી દે છે, તળાવસરેવર શોષી લે છે !
એને તો દુઃખ જ દેવું છે ને ?

એમ કરતાં રાત પડી. થાકી જઈ બન્ને જણ એક
શીલા ઉપર પડ્યાં ને ભૂખના દુઃખથી ઉંઘી ગયાં.

અડધી રાત થઈ. એટલે અચાનક નળરાજ ભગી
ઉઠ્યા. એમણે ઉંઘતી દમયન્તી તરફ જોયું. અન્ધારમાં ય,
થાક્યા છતાં ય, દમયન્તીના મોં ઉપર તેજ અમકતું
હતું. નળે એ જોયું, પણ એટલામાં એને પેલાં માછલાંની

વાત યાદ આવી. એને થયું, “પાપિષ્ઠીએ પેટ ભર્યું”
છે તેથી કેવી નિરાંતે ચોર છે !”

જે એક પભેય હમયન્તીને વિસરતા નહિ, તે નળ-
રાજા આજ કળિના ચોગે હમયન્તીને તિરસ્કારવા લાગ્યા !

“આ ખૌધરીનું મારે હવે કામ શું ? ભલેને એકલી
ભટકે ને એનું પેટ ભરે. ચાલને, હું કયાંક ચાલ્યો
જાઉં.” નળરાજા એઠા થવા ગયા પણ ન થવાયું.
એક જ હુગડું હતું ને ?

પણ નળરાજાને ચાલ્યા જ જવું હતું. એમણે આમતેમ
જોયું, ત્યાં તો કળિ છરી થઇને પડેલા ! વહેલે વહેલે
રાજાએ છરી વડે હુગડું કાપી, ઉભા થઇને ઢોટ મૂકી.

“ભસ, આ પાપિષ્ઠીનું હવે મોં નહિ જોઉં.”

એકશ્વાસે નળરાજાએ ઢોટ મૂકી. એક ગાઉ કાપી
નાખ્યો. પણ એટલામાં હમયન્તી સાંભરી, અરેરે !
બિચારી અધોર વનમાં જૂરી મરશે. છળી મરશે !

નળરાજા પાછા આવ્યા ! પણ ફરી પાછા હમયન્તી
પર ગુસ્સે થયા ને ફરી ઢોટ મૂકી.

સાતવાર નળરાજા પાછા આવ્યા ને સાતવાર પાછા
ગયા; છેવટે મૂઠીઓ વાળીને એમણે ઢોટ મૂકી. એક
થડીમાં કેટલાય ગાઉ ફર નીકળી ગયા.

હમચન્તી બાળી ઉડી. જોકલી બાળી છળી ઉડી.
“ઝરે! મહારાજ કયાં?”

હમચન્તીએ બે ત્રણ ખૂંસા પાડી બેઠ; પણ કોણ
બોલે?

બેબાકળી હમચન્તી ઉભી થઈ ને આમતેમ ફરી
નળરાબને શોધવા લાગી.

અંધાર વનમાં કાંટાકાંકરા ઉપર હમચન્તી આમ
તેમ ફરે છે, ‘નળ’ ‘નળ’ પોકારે છે. આખી રાત
હમચન્તીએ શોધ કરી પણ નળનો પત્તો ન લાગ્યો.

સવાર પડ્યું. હમચન્તીને મન તો નળનું જ ધ્યાન
છે. આમતેમ ફરી એ નળરાબને શોધે છે. આંખે આંસુ
વહે છે, હાથપગ ખુજે છે, કાયા કંપે છે. ઝાડે ઝાડે
ફરે છે. ઉંઝા ઝાડને વિનવે છે. “બાપુ, કયાંય નળ-
રાબને હીઠા?” ઉંઝા ટેકરાને કહે છે, “બાપુ, નળ
બતાવો!”

બેબાકળી હમચન્તી આમતેમ ફેરે છે. વાટે મોટા
વાઘચિંહ મળે છે. એને એ કહે છે “બાપુ, નળ
બતાવો” “નળ બતાવો.”

છૂટો ચોટલો, ફાટલું વસ્ત્ર ને કચ્છપતી કાયા ફેળી વન
વનનાં પશુ પંખીઓ ય ફર ફર નાચી બાય છે! બિચારી
જોકલી ટળવળે છે!

એમ કરતાં બપોર થયા. ભર જંગલમાં એક પારખી ફરતો હતો. શિકાર કરવા આવ્યો'તો. એણે દમયન્તી જોઈ. એ કહે, “અરે! આ તે કેાઈ ઠાકણ છે કે શું?”

એટલામાં દમયન્તીએ ચીસ પાડી; “હે નળરાજા! બચાવો, બચાવો.” પારખીએ જોયું; એક મોટા અજબરે દમયન્તીનો પગ પકડ્યો'તો. ધીરે ધીરે એને ગળતો હતો!

ટોડીને પારખીએ અજગરને મારી નાખ્યો ને દમયન્તીને છોડાવી.

દમયન્તી કહે, “ભાઈ, કયાંય નળરાજાને લીધા? બાપુ, બતાવને.”

પણ પારખી કાંઈ સમજ્યો નહિ. એને એટલું થયું કે “આ કેાઈ માનવી છે. ઠાકણ નથી.”

“ચીધું 'નળ' 'નળ' હું કરે છે. હાલ્ય મારી હારે. તને હાફ હાફ ખવરાવીશ ને હાફ હાફ પહેરાવીશ.”

દમયન્તીએ સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કયું, ને 'નળ' 'નળ' પોકારતી એ બીજી તરફ ટોડી.

પણ ટોડીને પારખી એની પાસે ગયો “ચીધું સીધી સીધી હાલકે: નહિ તો....”

પાપી પારધીને શું? દોડીને એ હમયન્તીને પકડવા ગયો. પણ....પણ જ્યાં પાસે જાય ત્યાં તો અરે! શું થયું? આ ભડકે શાનો? આ તેજ શાનું? ને પારધી ક્યાં?

અરે રામ! સતીને અડકવા જતાં બિચારો બળ મૂઓ! પાપ પ્રકાશ્યું!

x

x

x

પેલી તરફ દોટ મૂકીને નળરાજ કેટલેય દૂર નીકળી ગયા. બપોર ચઢ્યા એટલે જરાક થાક ખાવા બેઠો. થોડીવાર થઈ એટલામાં એમણે ખૂંસો સાંભળી, “હે નળરાજ! હે નળરાજ! બચાવો, બચાવો.”

નળરાજ સફાળા ઉઠ્યા “અહો! હમયન્તીને હુઃખ પડ્યું લાગે છે. આપડી મને બોલાવે છે!”

દોડીને નળરાજ અવાજ તરફ દોડ્યા; પણ ત્યાં હમયન્તી નહોતી. ભડ ભડ હવ બળતો’તો વચ્ચે મોટો નાગ તરફડતો’તો, દીન સ્વરે પોકારતો’તો, “હે નળરાજ! બચાવો, બચાવો. ઉગારો, ઉગારો.”

નળરાજએ દોટ મૂકી. ભડ ભડ સળગતા અગ્નિમાં પડીને નળરાજએ નાગને ઉંચકી લીધો ને ખલે ચઢાવી બહાર કાઢ્યો.

નાગને જરા શાતા વળી ઝોટલે પ્રણામ કરીને ઝો બોલ્યો, “હે નળરાજા ! તારૂં કલ્યાણ હોય.”

નળે પૂછ્યું, “ભાઈ, કૌણ છો તમે ? નાગે પોતાની બધી વાત કરી. એને એક ઋષિને સાપે નાગ થઈ બળવું પડતું”તું. નળરાજા ઉગારે ત્યારે જ ઉગરાય એમ હતું !

નળ કહે, “ઠીક ભાઈ, હવે જા તારે ઘેર.”

નાગ બોલ્યો “નળરાજા, તમે મને જીવતકાળ આપ્યું. તમે મારી પાસેથી કંઈક માગી લ્યો.”

નળરાજાએ ડોકું ધુણાવ્યું : “ના રે ભાઈ, મારે કશુંય ન જોઈએ.”

પણ નાગ કહે, “એમ ન થાય. મારે બહલો તો વાળવો જ પડેને ?”

સરૂર કરતેકને પાસે હોડી જઈ સાપે નળરાજાને કૂંક મારી ! શું થયું ? એ તો નાગની કૂંક ! ઝેરી કૂંક ! નળરાજાનું આખું શરીર કહરૂં થઈ ગયું, આમડી બધી કાળી પડી ગઈ, કોઈને લીકાય ન ગમે એવા થઈ ગયા !

નળરાજા જરા હસ્યા. “અરે ભલા નાગ ! તેં તો ઠીક ઉપકાર ઉપર અપકાર કર્યો !”

પણ ધીમે રહીને નાગે બધી વાત કરી : “મહારાજ મેં કાંઈ ખોટું નથી કયું”, પરદેશમાં ભટકતાં તમને કયાંય ચાકરી ન મળત. આ તો હવે કોઈ જાણે નહિ કે તમે નળરાજ છો. હ્યો, આ બે વસ્ત્ર. કામ પડે ત્યારે પહેરશો એટલે હવું તેવું શરીર થઈ જશે.”

નમસ્કાર કરી નાગ ઘર તરફ વળ્યો. નળરાજ આગળ ચાલ્યા.

ફરતાં ફરતાં નળરાજ અયોધ્યાના રાજમાં આવી પહોંચ્યા. રાજ ઋતુપર્ણને ત્યાં ચાકરી રહ્યા.

રાજ કહે, “અહ્યા બાહુક, તને આવડે છે શું ?”

“મહારાજ, પવનવેગે રથ હાંકી બાહુ છું, ઘોડા ફેરવી બાહુ છું, રસોઈ કરી બાહુ છું.”

ઋતુપર્ણ રાજાએ હસતાં હસતાં બાહુકને હથ-શાળામાં ચાકર રાખ્યો.

નોકર બનેલા નળરાજ રાજ ઘોડાને ધમારે, ખરેરો કરે ને ફેરવી આવે. સૌ એમને ‘બાહુક’ કહે. બાહુક જેવા જ હતાને ? ટુંકડા હાથ ને કાળું શરીર ! ટુંકડી તંગડી પહેરે, માથે નાનો રૂમાલ વિંટે, ઘડીએ ઘડીએ કચકાશ બોલાવે ને બોલતાં બોલતાં આંખો પટપટાવે ! નાનાં છોકરાં તો એને જોઈને ગભરાઈ જાય !

પાપી પારખી બળી મૂઝો ને હમયન્તી આગળ ચાલી.

ચાલતાં ચાલતાં એને વણબરાની પોઠ મળી. પોઠનાં માણસોએ ધાથું કે આ તો ડાકણ છે. સૌએ એને મારવા માંડી.

દેવયોગે કાકે હમયન્તીને છોડાવી. ‘નળ’ ‘નળ’ પોકારતી હમયન્તી આગળ ચાલી.

એમ કરતાં કેટલેક દિવસે હમયન્તી પોતાની માશીના રાજમાં પહોંચી

હમયન્તીએ પોતાનું નામઠામ કાઢને કહ્યું નહિ. કહ્યું કે “એક દુખીઆરી છું. પેટ માટે રહેવા આવી છું.”

માશીને ઘેર પોતાની ખડેન ઇન્દુમતીની ઠાસી તરીકે હમયન્તી રહેવા લાગી ને નળનું સ્મરણ કરવા લાગી.

થોડા દિવસ વીતી ગયા. પણ કળિને આ કેમ ગમે ?

હમયન્તીને કંઈક દુઃખ પડે એવો પ્રેતરો રચવા કળિ તત્પર થયો.

એક વાર ઇન્દુમતી નહાવા બેઠી, હીરાનો હાર પાસેની ખીંટીએ બરાબરો. હમયન્તી બહાર કામ કરતી’તી.

નાહી ઉઠ્યા પછી ઇન્દુમતીએ જોળ કરી; પણ હાર ન મળ્યો! એને થયું કે અહીં બીજું કંઈ આવે! એ તો પેલી હાસીનાં જ કામ. એણે હમયન્તીને પૂછી જોયું, પણ હમયન્તીએ ના પાડી. “ખડેનળા, મેં હાર લીધે નથી.”

ગુસ્સે થએલી ઇન્દુમતી મા પાસે ફેરવી ગઈ. “બા, બા, પેલી હાસીએ હાર ચોર્યો છે ને માગીએ છીએ ત્યારે આપતી નથી.”

બાનુમતીએ તપાસ કરી જોઈ. પણ હમયન્તી હાર ક્યાંથી લાવે? લીધા હોય તોને?

પણ માદીકરી કહે, “નહિ બસ, એ તારું જ કામ છે. હાર આપ નહિ તો.....”

હમયન્તીની આંખમાંથી હલહલ આંસુ પડ્યાં. “અરેરે! મારા ઉપર આવું આળ! રડતાં રડતાં હમયન્તી બોલી,

“બાઈ, હાર તમારો જડજો.
લેનારું તે ફાડી પડજો.”

ત્યાં તો કડાકે હાથને ટોડલો ફાટ્યો ને ધબકે હાથને હાર નીચે પડ્યો! માદીકરી તો જોઈ જ રહ્યાં.

કળિયું એ કપટ હતું. હમયન્તીને માથે આળ

ચઢાવવા ઝોણે હાર ટોડલામાં મૂકી દીધેલો !

માદીકરી રાજી થયાં ને હાસી ઉપર હન્મેશ જેવું
હેત રાખવા મંડયાં.

x

x

+

લીમકરાબને ત્યાં બન્ને છોકરાં પહોંચ્યાં. રાબરાણી-
એ બધી વાત સાંભળી. સૌ રડવા લાગ્યાં. અરે રે !
બાપડી સુકુમાર હમચન્તી ! અરે રે ! નળરાબ ! તમારે
માથે આ શો જીલમ ? તમારે માથે દુઃખના આ
શા કુંગર ?

કદપાંત કરતાં રાબરાણીએ દેશેદેશ માણસ મોકલ્યાં
“નળ-હમચન્તીને ખોળી કાઢો ને ઝાઝાંમાન હથ તેડી
લાવો.”

હબર હબર સેવકો છૂટયા.

વણુબરાની એક પોઠ આવી. વડા વણુબરાને રાબ
પૂછે છે, “અરે બાઇ, તમે કયાંય નળ-હમચન્તીને
દીઠાં ? દીઠાં હોય તો કહો. લાખ ટકા રોકડા આપું.”

“હા મહારાજ, વનવગડામાં એક સ્ત્રી દીઠી’તી.
ફાટચાંતૂટયાં લુગડાં હતાં, વિખરાઝેલા વાળ હતા,
હાથેપગે ઉઝરડા પડયા’હતા, ‘નળ’ ‘નળ’ બોલતી’તી !
વખતે આપણાં કુંવરીબા હોય ! બાપજી, અમને શી
ખબર : નહિ તો તેડી લાવત !”

રાજાએ એ જંગલ તરફ માણસ મોકલ્યાં. સાથે
બહાલા સુદેવ ગોરનેય મોકલ્યા.

એક હાથમાં તુંગડી ને બીજે હાથે લાકડી રાખી
સુદેવ ગોર ફરતા હતા, નહીનાવણુ જોતા હતા, ઘાટે
ઘાટે ફરતા હતા, હમયન્તીને જોળતા હતા.

એમ કરતાં સુદેવે વાત સાંભળી કે બીમકરાજનાં
સાળી, હમયન્તીનાં માશી, બાનુમતી વ્રત ઉજવે છે,
યજ્ઞયાગ કરાવે છે, પ્રાદ્યષ્ટોને જમાડે છે.

સુદેવ બાનુમતીના નગરમાં આવ્યાં. વ્રત ઉજવાતું તું,
મોટો યજ્ઞ ચાલતો હતો.

સુદેવ યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા. રાણીએ આસન આપવા
માંડયું, પણ સુદેવ બેઠા નહિ. એ તો ટગર ટગર
જેવા મંડયા સ્ત્રીઓ બેઠી હતી એ તરફ. પણ સુદેવે
નિસાસો મૂક્યો, “અહીં હમયન્તી ક્યાંથી હોય? ને હોય
તો અહીં કાંઈ છાની રહે?”

સૌને થયું, આ પ્રાદ્યષ્ટ જુઓ છે શું? નિસાસા
કેમ મૂકે છે?

ત્યાં તો કોઈ ઉભું થયું. હળવે હળવે પાસે આવ્યું.
ફાટયાંતૂટયાં વસ્ત્રો હતાં, લુખખાસુક્ષ્મા વાળ હતા, શરીર
ખધું સૂકાઈ ગયેલું. “હં, આ તો ધન્ડુમતીની દાસી
છે. સુદેવને જોળખતી લાગે છે!”

સુદેવે ધ્યાન હાથને જોયું, ઘરડી આંખ મચમચાવી ને જોયું. “અરે! જાણું છું કે ઉંઘું છું?”

સુદેવની લાકડી પડી ગઈ. ધબક હાથને તુંબડીય હેઠે પડી. “બેટા હમચન્તી!”

“પ્રભુ સુદેવ!”

જેય જણને જોળખાણ પડયું. જેય જણને રાવું આંચું.

સભા આખી ઢિંગ થઈ ગઈ. આ દાસીને આ જ શું થયું? આંખમાંથી આંસુ પડે છે, હાથપગ કમ્પે છે. સુદેવનીય એવી દશા કેમ છે?

ત્યાં તો બાનુમતી પાસે આંચ્યાં. એમણે પૂછયું, “સુદેવ ગોર, શું છે? તમે આને જોળખો છો? શા હુઃખે તમે રૂઝો છો?”

સુદેવે વાત કરી, “જહેન, આ દુખીઆરીને તમે ન જોળખો? અરેરે! બિચારી હમચન્તી! એની આવી દશા!”

“હેં, મારી મીઠડી હમચન્તી!”

બાનુમતીએ દાસી સામે જોયું. હવે જરાજર જોળખાણ પડયું!

બાનુમતી હમયન્તીને વળગી પડી. “ઝેટા, આ શું કર્યું? આ અભાગણીને પાપમાં શીદ નાખી? અરેરે! ઝેટા, તને મેં ન ઝોળખી!”

બાનુમતી હૈયાફાટ રડવા લાગી.

ઇન્દુમતીને બાણ થઇ. એનેય રોવું આગ્યું.

આખા નગરમાં વાત થઇ કે હમયન્તી જડી છે!

સૌ રાજી થયાં.

રોતાં માશીને હમયન્તી છાનાં રાખે છે, “માશીબા, રડશો ના. એમાં વાંક મારો છે. હું જ છાની રહી’તીને? મને અહીં કાંઇ દુઃખ નથી પડ્યું. માશીબા, છાનાં રહો.”

x

x

x

પવનવેગી સાંઢણીએ ચઢી એક સ્વાર બીમકરાબાની પાસે આવ્યો ને એમને બાણ કરી, “ખડેનબા સુખ-રૂપ મળ્યાં છે ને થોડા દિવસમાં આવે છે. સુદેવ ગોર સાથે છે.”

થોડે દિવસે હમયન્તી પિયર પહોંચી.

સૌ રાજી થયાં.

[૫]

ટૂંકા હાથ ને કાળું શરીર! ટૂંકડી પોતડી પહેરે,
માથે ફમાલ બાંધે, હાથમાં લાંબી ચાળુક બાલે ને
ઘડીએ ઘડીએ કચકારા બોલાવે! ઘડીએ ઘડીએ આંખ
મચમચાવે! સૌ એને ‘બાહુક’ કહે.

બાહુકની રસોઈ વખણાય, બાહુકની રથવિદ્યા વખ-
ણાય, બાહુક સૌને અફમુત લાગે.

નાનાં છોકરાં કહેશે, ‘એ હાઉ’ ‘એ હાઉ’. જરાક
પાછા વળી, ચાળુક પછાડી, બાહુક સામો ‘હા....ઉ’ કરે
ને ડોળા કાઢે. છોકરાં બધાં જા....ય નાહાં!

રૌજ સાંજે બાહુક ઘોડારમાં જાય. કંઈક બાલે ને
પછી સૂઈ જાય. મોટા પંડિતોનેય સમજાય નહિ એવું!

x

x

x

એક વાર ઋતુપર્ણરાજના હરબારમાં એક વૃદ્ધ
ટેલિયો આવ્યો. રાજાએ પૂછ્યું, “કેમ આવ્યા છો?”

“મહારાજ, એક વરત નાખવું છે. મારે એનો
ઉત્તર બોધવો છે.”

રાજાએ કહ્યું, “બલે નાખો.”

પ્રાદ્યુષ કહે,

“અલબ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઇ,
પરિત્યાજ્ય તેના કાષો;
ધર્મધુરન્ધર ધિક્ક તુજને,
ફરી તપાસ ન લીધો.”

રાજાએ પ્રધાન સામે જોયું, પ્રધાને પંડિત સામે
જોયું, પંડિતે શિષ્ય સામે જોયું, શિષ્યે મિત્રો સામે
જોયું; પણ કોઇને ઉત્તર આવડે નહિ !

બધા કહે, “આ શું ? આનો ઉત્તર શો ?”

આશીર્વાદ હઇ પ્રાદ્યુષ વહાય થયો.

ઘોડાર પાસે રસ્તો હતો. શ્લોક બોલતો પ્રાદ્યુષ
ત્યાં થઇને નીકળ્યો.

ત્યાં તો હડક હડક બાહુક બહાર નીકળ્યો. ચાબુક-
નો પટાકો કર્યો, આંખ મચમચાવી ને બોલ્યો,

“વહોયું તે કાંઈ રત્ન જાણીને,
કાચ થઇ નીવડીઈ;
તરવરહિત માટે તજ્યું છે,
નથી છટી પડીઈ.”

આમ કહીને તરત જ પાછો ઘોડારમાં જો ચેસી
ગયો.

બ્રાહ્મણ તો ઢિંગજ થઈ ગયો. “શિવ! શિવ! આ રત્ન વળી જવાબ દે છે!”

પણ ભીમકરાળાએ કહેલું કે “જવાબ મળે ત્યાંથી પાછો આવજો. નામ ઠામ યાદ રાખજો.”

બ્રાહ્મણ પાછો વળ્યો ને વૈદર્ભરાજાને બધી વાત કહી. “મહારાજ, કેક ખડીઆમણે બાહુક હતો, નાનાં છોકરાં છળી મરે એવો! એણે જવાબ તો કહ્યો’તો; પણ બાપજી, નળરાજાનો કયાંય પત્તો ન મળ્યો.”

ભીમકરાળાને થયું, વખતે એ નળરાજાજ હોય! હમચન્તીએ ટાપશી પૂરી.

સૌએ એક યુક્તિ રચી. રાજા ઋતુપર્ણને એક કંઠેત્રી લખવાનું નક્કી કર્યું. “આડો એક જ દિવસ લખીશું એટલે નળરાજા હશે તો જ બન્ને આવી પહોંચશે; નહિ તો નહિ.” એમ વાત કરી.

રાજાએ કંઠેત્રી લખાવી.

લખાવ્યું કે “ઘણી ઘણી તપાસ કર્યા છતાં નળરાજા મળ્યા નથી, તેથી ફરીથી હમચન્તીનો સ્વયંવર રચવો છે. આપને એનું આમન્ત્રણ છે. આડો એક જ દિવસ રહ્યો છે એટલે વહેલા પધારજો.”

રાજા ઋતુપર્ણને કંઠેત્રી પહેાંચી. એમના હરખને પાર ન રહ્યો. “આહો, આ વખતે તો હમયન્તી મનેજ.....”

પણ આડો એકજ દિવસ રહ્યો હતો, વિઠ્ઠલદેશ પહેાંચાય શી રીતે? એટલા ભોજન કપાય શી રીતે?

રાજા તો ચિન્તામાં પડ્યો, એટલામાં કંઠેત્રીએ કહ્યું, “મહારાજ, આપણે બાહુક કહેતો’તોને કે ‘હું’ ઘોડા હાંકી બાહુ’ છું.’ બોલાવોને એને. એ લઇ બચ તો!”

રાજાએ બાહુકને બોલાવ્યો.

બાહુક કહે, “રાજાજી, કેમ તેડાવ્યો?”

“અરે બાઈ, તું કહે છે ને કે હું તો પવનવેગે રથ હાંકી બાહુ’ છું. આજ તારું કામ પડ્યું છે. તારી વિદ્યાનું આજ પારખું થશે.”

રાજાએ બાહુકને બધી વાત કરી. હસતાં હસતાં પેલી કંઠેત્રી વંચાવી.

બાહુક ધડીક ભેઈ રહ્યો, ધડીક ચમ્બી ગયો. એને થયું, વાહ રે! હમયન્તી ફરી પરણે છે? ઠીક છે.

“કેમ વિચાર શો કરે છે? આડો એકજ દિવસ છે. તું લઇ બચ તોજ જવાય એમ છે.”

“હાં, ઠીક છે. કાલે સવારે નીકળીશું.”

બીજે દિવસે બાહુકે રથ તૈયાર કર્યો. ઋતુપથ્થં રાજા તૈયાર થઈ ગયા: વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બીધાં, થોડા સેવક સાથે બીધા.

પથ્થ બાહુકે શું કરેલું? પવનવેગી થોડા રહેવા હાથને ઝેણે ચાર મઠકાલ થોડાં ભેટયાં”તાં. કૂંક મારતામાં ઉઘી ભય ઝેવાં!

રાજા તો ખીજાઈ ગયા. ઝે કહે, “અથ્થા બાહુક, તું તો બાહુક જ રહ્યો! આજ આવાં થોડાં ભેટરાય કે? તારી રથવિદ્યા આવી જ છે કે?”

બાહુક કહે, “ભેસવું હોય તો ભેસો. પહોંચાશે તો પહોંચીશું.”

છેવટ રાજા અન્દર બેઠા ને બાહુકે રથ હાંકયો.

ખચ ખચ: ખચ ખચ: કરતો ભેચાર ઘડીએ રથ માંડ માંડ નગર બહાર નીકળ્યો. થોડાંય ખરાં હતાં. ઝેક ચાલવા ભય ત્યાં બીજું ઉણું રહે, ને બીજું ચાલવા માંડે ત્યાં ત્રીજું ભેસી ભય! કાન ઉઘા કરે ને પાછલા પગે લાતો મારે!

રાજા કહે, “ઝરે રામ! આ સંઘ કાશીએ નહિ પહોંચે!”

પણ નગર બહાર નીકળી, નીચે ઉતરી, બાહુકે ચારેય ઘોડાના કાનમાં ફૂંક મારી.

“ઝરે! આ શું? ખરૂં કરતો રથ તો ઉપડ્યો પવનવેગે!” દોડીને બાહુક ચઢી બેઠો.

ખરૂં કરતો રથ ચાલ્યો. આંખ મીંચતામાં જોજન-ના જોજન કપાવા લાગ્યા! રાજા ઋતુપર્ણું હરખાવા લાગ્યા. કહેવા લાગ્યા, “ધન્ય છે, બાહુક તારી વિદ્યાને.”

રાજા તો બાહુકની વિદ્યા જોઈ દિંગ થઈ ગયા. વાત કરતા વાત ઠાઢી એ કહે, “ઝરે બાહુક, તારી વિદ્યા મને શીખવ ને મારી ગણિતવિદ્યા તું શીખ.”

રાજા ઋતુપર્ણુંને ગણિતવિદ્યા આવડતી’તી. ઝાડનાં પાનેપાન ગણી આપે જોવી વિદ્યા!

મને જણુ અરસપરસ વિદ્યા શીખ્યા.

ઝડપે રતો કપાઈ ગયો જોટલો રાજા કહે, “ઝઢી’ જરાક ચોક્કીએ.”

બાહુકે રથ ઘોભાળ્યો.

રાજા કહે, “ચાલો, ઝઢી’ આપણી વિદ્યાની પરીક્ષા કરીએ.”

રાજાએ એક ડાળનાં પાન કઢ્યાં. ડાળ કાપીને

બાહુકે એ યજ્ઞી જોયાં તો બસબસ ઉતર્યાં !

પછી બાહુકે કહ્યાં ને રાજાએ ગણ્યાં. જોતું ચ સાચું પડ્યું !

નળરાજામાં નવી વિદ્યા આવી જોટલે કળિનો પ્રભાવ ઉડી ગયો. હૃદય પહેલાં જેવું જ નિર્મળ બની ગયું.

x

x

x

ધરૂર કરતો રથ બીમકરાજના નગર પાસે આવી પહોંચ્યો.

બાહુક મનમાં કહે, “હં, હવે જોઈએ. દમયન્તી સાચેસાચ ફરી સ્વયંવર રચે છે કે નહિ ?”

સિંહદ્વાર પાસે રથ આવી પહોંચ્યો.

રાજા ઋતુપર્ણ કહે, “હેં બાહુક, આ તો સ્વયં-જેવું લાગતું નથી. માણસની મેદનિય ક્યાં છે ?”

બાહુક કહે, “જો તો તમને ખબર.”

બીમકરાજને બાણ મળ. હેત કરીને જો તેડવા આવ્યા. ઝાઝાં માન હાં જોમણે ઉતારા આપ્યા.

રાજા ઋતુપર્ણના ઉતારા પાસે બાગમાં બાહુક ઉતર્યો.

સા બાહુક સામે જુએ ને નવાઈ પામે: “અરે! રાજા ઋતુપર્ણનો સારથિ તો બાઈ, બારે માણસ લાગે છે!”

વાત હમચન્તી પાસે પહોંચી. એને થયું, માનો ન માનો પણ એ બીજું કંઈ નહોય. નહિ તો એક દિવસમાં આટલો માર્ગ કેાણે જોડે?

હમચન્તીએ બાહુકની પાછી તપાસ કરાવવા માંડી. એક દાસીને એણે કહ્યું, “જા, બાહુકને કહી આવ કે તમે રાજરસોડે જમજો.”

દાસી ગઈ બાહુક પાસે. “અધ્યા બાહુક, તું રાજ રસોડે જમજો.”

“હા....હ, ચાલ, નહિ જમીએ. અમે તો સ્વયં-પાક કરીશું. હાથે રાંધીને જમીશું. જા, બધો સરસામાન લઈ આવ.”

દાસી પાછી ગઈ ને એક ઘડીમાં બધો સરસામાન લઈ પાછી આવી. એક ખાલી ઘડો, ચોરાં લાકડાં ને બોધતું અનાજ.

બાહુક કહે, “આમાં પાણી ભરી લાવ ને દેવતા લઈ આવ. જા. ઝટ આવ.”

પણ દાસીને તો હમચન્તીએ શીખવી રાખી હતી.

એ બોલી, “પાણીબાણી નહિ મળે. બેઠાએ તો ભરી આવે. નહિ તો.....”

“હા...હા.”

બાહુકે વિચિત્ર મ્હોં કરી હાઉ કયું. હાસી નાઠી મહેલ તરફ.

પછી નળરાબાએ વરુણનો મન્ત્ર ભણ્યો કે તરત જ ઘડામાં પાણી ભરાઈ ગયું, અગ્નિદેવ સંભાર્યા ત્યાં તો ભડભડ કરતાં લાકડાં સળગ્યાં!

બાહુકે રસોઈ કરવા માંડી. પછુ કડછી-તબેચો કયાં ? રસોઈ હાલવવી શી રીતે ?

છેવટ નળરાબાએ ઠાંકણું ઉઘાડ્યું ને અન્દર હાથ ધાલીને તપાસ કરવા માંડી! અગ્નિદેવનું વરદાન હતું ને ?

હાસીએ બધી વાત હમચન્તીને કરી. હવે હમચન્તીની પાકી ખાત્રી થઈ ગઈ.

છેવટ એણે હાસી સાથે પોતાનાં બે બાળક મોકલ્યાં. બન્ને બાળક લઈ હાસી બાહુક પાસે આવી. બાહુકે જરાક ઉંચું બેસું. પોતાનાં બાળક ફીટાં. પાછલી બધી વાત યાદ આવી ને એની આંખમાંથી ગરગર આંસુ પડવા લાગ્યાં.

બાહુકે બે હાથ લાંબા કર્યા ને બાળકોને પાસે

બોલાવ્યાં. પણ બાહુકનું કદરૂપું શરીર જોઈ બાળક
બિચારાં છળી ઉઠ્યાં. હાસીની સોઠમાં બરાઈ ગયાં.

હાસીએ પૂછ્યું ને બાહુકે કહ્યું, “મારેય આવાં બે
બાળક હતાં. આમને જોયાં જોટલે જોયાહ આવ્યાં. બાઈ!”

હાસીએ જઇને હમયન્તીને બધી વાત કરી.

ભીમકરાજની આજ્ઞા લઈ હમયન્તીએ બાહુકને
પોતાના અન્તઃપુરમાં બોલાવ્યો. આડો અન્તરપટ રાખ્યો.

હમયન્તી પૂછે છે.

બાહુક જવાબ દે છે.

x

x

x

હમયન્તીએ બાહુકને આજ નળરાજ છે. કોઈકના
શાપે આવું વાન થયું છે.

બાહુકેય બધી વાત કરી ને પેલાં બે વસ્ત્ર પહેર્યાં.
પેલા નાગે આપેલાં તે.

પણ ત્યાં તો ઝળઝળ ઝખ્ખાક! નળરાજ જેવા
નળરાજ બની ગયા. તેજ તેજના અમ્બાર છૂટયા.

આખા નગરમાં વાત ફેલાઈ. “નળરાજ મળ્યા છે!
નળરાજ મળ્યા છે!”

સોના હરખનો પાર ન રહ્યો.

● હોડતા હોડતા ઋતુપર્ણ રાજા નળ પાસે આવ્યા ને એમને પગે પડ્યા: “અરે! મહારાજ! મેં તો આપને બહુ બહુ દુઃખ ફીધાં છે! આપનું ધણું ધણું અપમાન કર્યું છે!”

નળરાજાએ ઋતુપર્ણને ઉભા કર્યા ને કહ્યું, “મહારાજ, એમ શું કહો છો? આપે તો મને દુઃખના દિવસોમાં આસર આપ્યો’તો. આપનો ઉપકાર કાંઈ ઓછો નથી.”

ડહીએ ડહીએ નોખત ગગડી.

ઘેરે ઘેર મંગળગીત ગવાયાં.

નગર આખું આનન્દ-ઓમ્ભવ કરવા લાગ્યું.

x

x

x

ઋતુપર્ણ રાજા વહાય થયા.

નળદમયન્તીને વધદેશ જવા તૈયાર થયાં. ભીમકરાજાએ એમને પવનવેગી બોલા આપ્યા, હીરામોતીના હાર આપ્યા, સોનાના રથ આપ્યા ને દમયન્તીને સો દાસીઓ આપી.

નળ-દમયન્તી વહાય થયાં.

થોડે દિવસે એ નૈવધ્યુર પહોંચ્યા. કળિનો પ્રતાપ

: ૫૨ :

ઝોછા થઈ ગયો હતો ને તેથી પુષ્કરનું હૈયું ચ નિમંળ
બન્યું હતું. બાઈની વાત સાંભળતાં જ ઢોડીને એ સામે
ગયો ને એમને યગે પડી બાદ્યો, “મોટાભાઈ, મેં ●
પાપીએ આપને બહુ રીખાવ્યા. મને ક્ષમા આપો.”

નળરાજાએ એને ક્ષમા આપી.

પુષ્કર તપ કરવા ચાલ્યો ગયો.

x

x

x

પછી તો નળ-કમચન્તીએ ખાધું, પીધું, રાજકાજ
કર્યું ને ઇશ્વરનું ધ્યાન કર્યું.

સાહિત્ય સંસ્થાના આયોજીત પ્રકાશન

ખાલસાહિત્યમાળા

ભરભંડળ	કાવ્ય	૦-૬-૦
	પાક	૦-૬-૦
કુમારવીરસેન (ખીજ આટલિ)		૦-૬-૦
ચાર ખાલસાંચાહો		૦-૩-૦
ખાલસામિત્રની વાતો ભાગ ૧	કાવ્ય	૦-૬-૦
	પાક	૦-૧૨-૦
ખાલસાબો	ભાગ ૧	૦-૩-૦
સિંહખાદ શેઠ	કાવ્ય	૦-૬-૦
	પાક	૦-૧૦-૦
ખાલસામિત્રની વાતો ભાગ ૨	કાવ્ય	૦-૬-૦
	પાક	૦-૧૨-૦
નળ-દમયન્તી		૦-૩-૦

એક આના ખાલસાહિત્યમાળા

૧. અંબુકિયાબાઈ (ખીજ આટલિ)

૨. કમળા અને જુલજુલ

૩. વીરકથાઓ ભાગ ૧

૪. રામો

૫. રંજની પેટી (ખીજ આટલિ)

૬. કાનો લહેવાડ (ખીજ આટલિ)

લખો: (૧) વ્યવસ્થાપક: 'ખાલસામિત્ર'

અ. જો. સોસાયટી, આણંદ (૨) મંચી

પુસ્તકમલય સ. સ. મંડળ સિંગરેડ, આણંદ

